

Labiele democratie

Uit de notulen van de ministerraad blijkt niet dat van het tot de prins gerichte verzoek: medewerking te verlenen aan een aanloop tot een staatsgreep, iets tot het kabinet is doorgedrongen. Hier en daar treft men evenwel in stukken uit die tijd bezorgdheid aan over de labiele gezagsverhoudingen. Schermerhorn uitte in zijn programmatische toespraak van 27 juni die bezorgdheid in een passage die voorafging aan die waarin hij de regering 'de Centrale KP' noemde – zij worde hier geciteerd:

'Wij weten dat het op talrijke plaatsen in zeer verschillende groepen der bevolking onrustig is, dat allerlei groepen bereid zijn per eigen gelegenheid te trachten zich op kleine schaal eigen recht te verschaffen. Velen in ons volk achten zich op een of andere wijze verongelijkt. Dit is een gevoel dat ons uit de bezettingsjaren nog zo eigen is. Het zoeken van eigen wegen is ons niet vreemd en het zal zeker geen kunst zijn om ook nu, onder deze omstandigheden, in de geestelijke atmosfeer waarin wij nu leven, weer de ondergrondse praktijk tot nieuw leven te wekken, waar men maar meent dat de overheid tekort schiet.'

Inderdaad, dat 'zoeken van eigen wegen' kwam voor: sommigen waren niet alleen *bereid* geweest, 'zich op kleine schaal eigen recht te verschaffen', maar zij hadden dit ook *gedaan*. Het voorstel van de BS-commandanten sloot daarbij aan – het onderstreepte de labiliteit der gezagsverhoudingen. De bezetter had de Nederlandse parlementaire democratie opgeheven – zou zij terugkeren?

Die democratie had wel haar stevige wortels in de negentiende eeuw maar zij was in de periode tussen de twee wereldoorlogen eerder verzwakt dan versterkt. Zij was (ten onrechte, maar dat is niet relevant) door menigeen medeverantwoordelijk gesteld voor het lange voortduren van de sociale nood die uit de diepe wereldcrisis was voortgevloeid. Zowel ter rechter- als ter linkerzijde van het politieke spectrum hadden fundamenteel anti-parlementaire groeperingen zich kunnen consolideren, tot diep in de jaren '30 was het monarchale element in het staatsbestel, d.w.z. de koningin als staatshoofd, door ca. drie-tiende van het kiezerskorps afgewezen, in katholieke kringen hadden allerlei op beperking van de democratische grondrechten gerichte denkbeelden over de inrichting van een corporatief stelsel aanhangers gevonden, in mei '40 was de snelle nederlaag door sommigen ook al weer als een gericht over de parlementaire democratie ervaren en tijdens de bezetting waren, ook in de illegaliteit, door vele ontwikkelden autoritaire opvattingen geuit. Wie toen van mening was dat de parlementaire democratie voor Nederland de